

NHẬN THỨC TƯ TƯỞNG HỒ CHÍ MINH VỀ DÂN CHỦ VÀ MỘT SỐ Ý KIẾN VỀ PHÁT HUY DÂN CHỦ TRONG NHÀ TRƯỜNG HIỆN NAY

*HO CHI MINH'S PERCEPTION OF DEMOCRACY AND SOME OPINIONS ON
PROMOTING DEMOCRACY IN SCHOOLS TODAY*

TRẦN TRỌNG KHIÊM^(*)

TÓM TẮT: Bài viết trình bày nhận thức sâu sắc tư tưởng Hồ Chí Minh về dân chủ và việc phát huy dân chủ trong nhà trường hiện nay theo phương châm “Dân biết, dân bàn, dân làm, dân kiểm tra” nhằm phát huy quyền làm chủ và huy động tiềm năng trí tuệ của hiệu trưởng, nhà giáo, người học, đội ngũ cán bộ, công chức theo luật định, góp phần xây dựng nền nếp, trật tự, kỷ cương trong mọi hoạt động của nhà trường, ngăn chặn các hiện tượng tiêu cực và tệ nạn xã hội, thực hiện nhiệm vụ phát triển giáo dục phù hợp với đường lối, chủ trương của Đảng và luật pháp Nhà nước.

Từ khóa: tư tưởng Hồ Chí Minh về dân chủ; “Dân biết, dân bàn, dân làm, dân kiểm tra”; phát huy dân chủ trong nhà trường.

ABSTRACT: The article presents the insightful understanding of Ho Chi Minh's thoughts on democracy and the promotion of democracy in schools today according to the motto "People know, people discuss, people do, people check" in order to promote the right of self-government and mobilize the intellectual potential of principals, teachers, learners, cadres and civil servants in schools according to the law, contribute to building the order and discipline in all activities of the schools, prevent negative phenomena and social evils, perform the task of developing education in accordance with the Party's policies, guidelines and the State laws.

Key words: Ho Chi Minh's thoughts on democracy; "People know, people discuss, people do, people check"; promote democracy in schools.

1. ĐẶT VẤN ĐỀ

Dân chủ là vấn đề của thời đại, là khát vọng sâu xa, cũng là thành tựu của cuộc đấu tranh lâu dài của các dân tộc và của xã hội loài người. Đặc biệt là trong nhà trường, nơi cần thiết phát huy cao vai trò dân chủ trong quá trình giáo dục “sáng tạo ra con người sáng tạo”. Việc thực hiện dân chủ trong nhà trường nhằm phát huy quyền làm chủ và huy động tiềm năng trí tuệ của hiệu trưởng, nhà giáo, người học, đội ngũ cán bộ, công chức trong nhà trường theo luật định, góp phần xây dựng nền nếp, trật tự, kỷ cương trong

mọi hoạt động của nhà trường, ngăn chặn các hiện tượng tiêu cực và tệ nạn xã hội, thực hiện nhiệm vụ phát triển giáo dục phù hợp với đường lối, chủ trương của Đảng và luật pháp Nhà nước. Việc nghiên cứu, nhận thức sâu sắc tư tưởng Hồ Chí Minh về dân chủ và phát huy thực hiện dân chủ trong nhà trường có ý nghĩa đặc biệt quan trọng trong việc xây dựng, hoàn thiện Nhà nước pháp quyền Việt Nam của dân, do dân, vì dân trong giai đoạn cách mạng nói chung và phát huy dân chủ trong nhà trường hiện nay nói riêng.

^(*) ThS. Phòng Giáo dục và Đào tạo quận Tân Phú, trongkiem74@gmail.com, Mã số: TCKH25-19-2021

2. NỘI DUNG

2.1. Nhận thức sâu sắc tư tưởng Hồ Chí Minh về dân chủ và phát huy dân chủ trong nhà trường

Thứ nhất, tư tưởng Hồ Chí Minh về dân chủ là kết quả của sự nhận thức sâu sắc về vai trò của nhân dân trong lịch sử: “*Dân là quý nhất, là quan trọng hơn hết, là tối thượng*”, “*Trong bầu trời không có gì quý bằng nhân dân. Trong thế giới không có gì mạnh bằng lực lượng đoàn kết của nhân dân*” [4, tr.276], “*Dân là gốc của nước, của cách mạng*”, “*Cách mạng là sự nghiệp của quần chúng nhân dân*”, “*Dân chúng đồng lòng, việc gì cũng làm được. Dân chúng không ủng hộ, việc gì làm cũng không nên*” [1, tr.293]; “*Nước lấy dân làm gốc. Gốc có vững cây mới bền. Xây lâu thắng lợi trên nền nhân dân*” [1, tr.409-410]. Người đã huy động sức mạnh của toàn dân trong cuộc đấu tranh tự giải phóng mình, góp phần to lớn đưa dân tộc Việt Nam tới độc lập, tự do, đưa nhân dân ta từ kiếp nô lệ lên địa vị làm chủ đất nước, làm chủ xã hội; vì vậy, “*đối với dân, ta đừng có làm gì trái ý dân*”. Chủ tịch Hồ Chí Minh nhận thức rất rõ vai trò của dân chủ, coi dân chủ là nhân tố động lực của sự phát triển; thực hành dân chủ là chìa khóa vạn năng để giải quyết mọi khó khăn. Chủ tịch Hồ Chí Minh khẳng định, bản chất của dân chủ tức là dân là chủ và dân làm chủ. Người chỉ rõ, địa vị của nhân dân là người chủ đối với xã hội, đất nước và nhân dân là chủ thể của quyền lực. Đây là nội dung cốt lõi trong tư tưởng dân chủ Hồ Chí Minh, phản ánh giá trị cao nhất, chung nhất của dân chủ là quyền lực thuộc về nhân dân: “*Nước ta là nước dân chủ, địa vị cao nhất là dân, vì dân là chủ*” [3, tr.276, tr.515], “*chế độ ta là chế độ dân chủ, tức là dân làm chủ*” [3, tr.499, tr.572]. Điều này khẳng định giá trị xã hội đích thực của dân chủ là ở chỗ giành về cho đại đa số nhân dân lao động những quyền lực của chính họ thông qua đấu tranh cải tạo xã hội cũ và xây dựng xã hội mới của chính bản thân quần chúng nhân dân. Chủ tịch Hồ Chí Minh chỉ có

một “*ham muốn, ham muốn tột bậc là làm cho nước nhà được độc lập, nhân dân được tự do, đồng bào ai cũng có cơm ăn áo mặc, ai cũng được học hành*”. Người đã phấn đấu không mệt mỏi, làm tất cả để thực hiện Độc lập - Tự do - Hạnh phúc cho Tổ quốc, cho dân tộc và nhân dân.

Thứ hai, trong di sản lý luận mà Chủ tịch Hồ Chí Minh để lại cho chúng ta, Người không dành riêng một chuyên luận nào để bàn về dân chủ và thực hành dân chủ trong giáo dục nhà trường. Song trong nhiều bài viết, chỉ thị, bài phát biểu, Người đã để lại cho chúng ta những luận điểm vừa sâu sắc, vừa hiện đại về dân chủ với tư cách là “*chìa khóa vạn năng của nhân dân*” và là “*cái chìa khóa vạn năng*” để giải quyết mọi khó khăn, mọi công việc lớn nhỏ của cách mạng. Về vấn đề thực hiện và phát huy ngày càng hiệu quả dân chủ trong giáo dục nhà trường, theo Chủ tịch Hồ Chí Minh, yếu tố cần thiết đầu tiên là phải đào tạo và xây dựng đội ngũ những người làm công tác giáo dục, đặc biệt là các thầy giáo, cô giáo, vì theo Người, không có thầy giáo, cô giáo thì không có giáo dục. Muốn làm được điều đó, mỗi người thầy phải không ngừng học tập, trau dồi chuyên môn, nghiệp vụ, lý luận chính trị và phẩm chất đạo đức cách mạng của nhà giáo, thực sự vừa “*hồng*” vừa “*chuyên*”; nhất là phải thực sự yêu nghề, yêu người. Hơn nữa, mỗi người thầy phải không ngừng rèn luyện trong thực tiễn sinh động để truyền lại kiến thức, phẩm chất cho thế hệ trẻ. Chủ tịch Hồ Chí Minh chỉ rõ: Chế độ ta là chế độ dân chủ, tư tưởng phải được tự do. Tự do là thế nào? Đối với mọi vấn đề, mọi người được hoàn toàn tự do phát biểu ý kiến, dù đúng hoặc không đúng cũng vậy. Nói cách khác, trong nhà trường cần có dân chủ. Các em cần phải được tự do thể hiện tư tưởng của mình, tự do trao đổi, thảo luận để tìm ra chân lý. Tư tưởng đó của Người có ý nghĩa vô cùng to lớn trong giáo dục nước ta hiện nay.

Thứ ba, để thực hiện và phát huy dân chủ trong trường học theo Người cần thực hiện tích

cực, hiệu quả phương pháp đối thoại, tranh luận trong quá trình dạy và học. Theo Hồ Chí Minh, “Trong lúc thảo luận mọi người được hoàn toàn tự do phát biểu ý kiến, dù đúng hoặc không đúng cũng vậy. Song không được nói gàn, nói vòng quanh” [1, tr.232]. Nó được coi là “quyền lợi mà cũng là một nghĩa vụ”. Bởi ở đó, “mọi người đã phát biểu ý kiến, đã tìm thấy chân lý, lúc đó, quyền tự do tư tưởng hóa ra quyền tự do phục tùng chân lý” [4, tr.216]. Cho nên ở: “trường, cũng cần phải có dân chủ. Đối với mọi vấn đề, thầy và trò cùng nhau thảo luận, ai có ý kiến gì đều thật thà phát biểu. Điều gì chưa thông suốt, thì hỏi, bàn cho thông suốt” [3, tr.456]. Nhưng “phải biết cách nói. Nói thì phải đơn giản, rõ ràng thiết thực. Phải có đầu có đuôi, sao cho ai cũng hiểu được, nhớ được... không dùng những từ lạ, ít người hiểu. Chớ nói ra ngoài đề, chớ nói lặp đi lặp lại. Chớ nói quá một tiếng đồng hồ, vì nói dài thì người ta chán tai, không thích nghe nữa... trước khi nói, phải viết một dàn bài rõ ràng, rồi cứ xem đó mà nói” [5, tr. 162]. Viết cũng vậy, viết “là để giáo dục, cổ động; nếu người xem mà không nhớ được, không hiểu được, là viết không đúng, nhằm không đúng mục đích. Mà muốn làm cho người xem hiểu được, nhớ được, làm được, thì phải viết cho đúng trình độ của người xem, viết rõ ràng, gọn gàng, chớ dùng chữ nhiều” [3, tr.119]. Mọi người phải lên kế hoạch, chương trình trước khi thảo luận. Chương trình thảo luận được xoay quanh nội dung của đề tài, nên phải có giáo trình để không nói ngoài lề, nói không trúng mục đích. Giáo trình là cơ sở cho việc tiêu chuẩn hóa hệ thống giáo dục quốc dân. Tài liệu học tập phải do “Các cơ quan lãnh đạo của mỗi môn phải gom góp tài liệu, sắp xếp cách dạy và học, kiểm tra kết quả, sao cho cán bộ trong môn mình dần dần đi đến thạo công việc” [1, tr.270]. Trong đó, “phải lấy tài liệu về chủ nghĩa Mác – Lê-nin làm gốc. Nhưng tài liệu phải lựa chọn sắp đặt lại vì trình độ người học không đều nhau, cần phải có tài

liệu thích hợp với từng hạng, ... còn có những tài liệu thiết thực, ... do những người học mang đến, kinh nghiệm thành công cũng như kinh nghiệm thất bại. Những kinh nghiệm đó đem trao đổi, gom góp lại tức là những bài học quý” [2, tr.49].

2.2. Một số ý kiến về phát huy dân chủ trong nhà trường hiện nay

Thứ nhất, phải nhận thức đúng về vai trò dân chủ trong trường học và thực hiện triệt để quản lý dân chủ trong các nhà trường. Dân chủ là sản phẩm tinh thần, sản phẩm đỉnh cao của văn hóa nhân loại, chỉ có xã hội văn minh thật sự được điều hành bởi một hệ thống pháp luật chặt chẽ, nhân văn mới có dân chủ thực sự. Đặc biệt trong giáo dục, dân chủ là thể hiện cao nhất sự tôn trọng con người. Chất lượng giáo dục là chất lượng cuộc sống của con người được đáp ứng, được thỏa mãn những nhu cầu bậc cao. Nói đến chất lượng cao của giáo dục trước hết học sinh phải được giải phóng về tinh thần, tự do phát triển nhân cách và chỉ có dân chủ mới giúp thầy cô phát huy được sáng tạo, tài năng của mình cho sự nghiệp trồng người. Là cán bộ, đảng viên trong nhà trường, các thầy cô giáo càng nhận thức sâu sắc về ý nghĩa dân chủ, phải làm cho thầy cô giáo và học sinh tự giác nâng cao trách nhiệm xây dựng và củng cố cho nhà trường không ngừng tiến bộ và phát triển.

Để có dân chủ trong mỗi trường học, vai trò gương mẫu của cán bộ quản lý, của hiệu trưởng là rất lớn, song nếu chỉ mới phát huy vai trò của hiệu trưởng thì chưa đủ, chưa thể hiện đúng bản chất của dân chủ trong nhà trường mà cần phải phát huy vai trò của từng thầy, cô giáo, cán bộ trong nhà trường. Để thực hiện tốt việc phát huy dân chủ trong nhà trường, về phía lãnh đạo nhà trường, trước hết phải nhận thức đầy đủ về ý nghĩa và giá trị của dân chủ, tổ chức hướng đến các thành viên nhà trường một cách chân thành, trọng thị và xây dựng cơ chế dân chủ hoạt động thành nền nếp trong nhà trường, sâu sát lắng nghe và giải quyết kịp thời những ý kiến đúng, những nguyện vọng chính

đảng của giáo viên và học sinh. Bên cạnh đó, hệ thống chính trị trong nhà trường từ chỉ bộ lãnh đạo đến ban giám hiệu quản lý và giáo viên, nhân viên làm chủ thông qua các đoàn thể (Công đoàn, Đoàn Thanh niên) phải được tổ chức thực chất, không hình thức đối phó. Phải xây dựng nhà trường phát triển theo đúng nguyện vọng chính đáng của tập thể sư phạm nhà trường, trân trọng những thành quả của từng thành viên nhà trường và luôn tạo điều kiện cho từng thành viên cống hiến.

Thứ hai, cần dân chủ hóa việc xây dựng chủ trương, chính sách, pháp luật về phát triển giáo dục và đào tạo. Những chủ trương, chính sách liên quan đến nền giáo dục quốc dân nhất thiết phải lấy ý kiến của các tầng lớp nhân dân bằng những hình thức, phương pháp, quy trình và lộ trình thích hợp. Là quốc sách hàng đầu, phát triển giáo dục và đào tạo không chỉ đòi hỏi phải được ưu tiên đầu tư tiền bạc, kinh phí, mà quan trọng hơn, chính sách về giáo dục và đào tạo phải đi trước, đi đầu để mở đường cho việc phát triển toàn diện đất nước. Nó liên quan đến lợi ích của nhân dân, lòng tin của nhân dân, liên quan đến chất lượng nguồn nhân lực và chất lượng phát triển của đất nước trong nhiều thập kỷ tới. Chính sách vĩ mô về giáo dục và đào tạo đòi hỏi phải bài bản, khoa học và khả thi. Do đó, những chính sách ấy phải là sự kết tinh ý chí, trí tuệ của Đảng, của dân. Nó phải được toàn Đảng toàn dân bàn bạc, lo liệu. Đây là công việc hệ trọng của quốc gia liên quan đến hàng triệu con người nên phải được chuẩn bị rất công phu, khoa học. Tùy theo nội dung vấn đề mà có thể có đối tượng trưng cầu khác nhau, hình thức, phương pháp, quy trình và lộ trình lấy ý kiến một cách phù hợp. Kinh nghiệm lịch sử cho thấy, những chính sách được xây dựng trên cơ sở sáng kiến của nhân dân, vì lợi ích của nhân dân, bảo đảm lợi ích của nhân dân thì chính sách ấy dễ dàng đi vào cuộc sống và đem lại thành công cho cách mạng.

Thứ ba, trong quá trình đổi mới phải bao hàm việc bổ sung, hoàn thiện và thực hiện hiệu quả hơn quy chế dân chủ trong nhà trường, trong các cơ sở giáo dục và đào tạo. Thực hiện quy chế dân chủ cơ sở trong giáo dục thực chất là dân chủ hóa quá trình giáo dục và dân chủ hóa quản lý nhà trường để phát triển toàn diện năng lực và phẩm chất người học đáp ứng yêu cầu phát triển đất nước. Phải thực sự coi người học là đối tượng chính của các hoạt động giáo dục và đào tạo; thiết lập mối quan hệ bình đẳng, hợp tác dân chủ giữa thầy và trò, giữa giáo viên và nhà quản lý; xác định rõ quyền và trách nhiệm của từng lực lượng trong và ngoài nhà trường tham gia vào quá trình giáo dục và đào tạo một cách phù hợp. Mọi quyết sách, chủ trương, kế hoạch của nhà trường phải hợp lòng dân, đúng luật pháp; mọi cá nhân, tổ chức theo vị trí, chức năng của mình, chủ động, tích cực phát huy tốt năng lực sáng tạo để hoàn thành nhiệm vụ một cách tốt nhất. Đó là con đường, cách thức đi đến xây dựng một nền giáo dục Việt Nam mang đậm bản chất nhân văn theo định hướng xã hội chủ nghĩa, chuẩn hóa, hiện đại hóa, dân chủ hóa, hội nhập quốc tế.

Thứ tư, đổi mới, dân chủ hóa, minh bạch hóa việc thi, kiểm tra, đánh giá kết quả giáo dục và đào tạo. Cán bộ, giáo viên, học sinh được quyền tham gia xây dựng kế hoạch, tham gia đánh giá kết quả của quá trình đào tạo, tham gia để làm chủ mọi hoạt động giáo dục của nhà trường. Để cán bộ, giáo viên, công nhân viên mỗi nhà trường được phát huy đầy đủ quyền và nghĩa vụ của mỗi người, mỗi bộ phận thì từ năm 2000, Bộ Giáo dục và Đào tạo đã có quyết định 04/2000/QĐ-BGDĐT ngày 01-03-2000 ban hành quy chế Dân chủ trong các hoạt động nhà trường. Việc thi, kiểm tra và đánh giá kết quả giáo dục và đào tạo cần từng bước theo các tiêu chí tiên tiến được xã hội. Định kỳ kiểm định chất lượng các cơ sở giáo dục, đào tạo và các chương trình đào tạo; công khai kết quả kiểm định. “Đó là việc phải đẩy mạnh vai trò giám

sát của cộng đồng, đặc biệt Ban đại diện của cha mẹ học sinh và trường lớp, từng trường phải có tiếng nói, có hiệu lực trong việc tham gia đánh giá hiệu quả các chương trình giáo dục mỗi cơ sở giáo dục. Dân chủ mỗi cơ sở giáo dục phải được đánh giá qua học sinh và cha mẹ học sinh - đối tượng phục vụ của mỗi nhà trường. Việc đánh giá phải được tiến hành bởi một cơ quan độc lập ngoài nhà trường, nhất là vận dụng công nghệ thông tin để đánh giá một cách khoa học, khách quan, chắc chắn dân chủ sẽ hiện hữu ở các trường học” [5].

3. KẾT LUẬN

Trong giai đoạn cách mạng hiện nay, việc nhận thức sâu sắc quan điểm tư tưởng cơ bản của Hồ Chí Minh về dân chủ, đặc biệt vấn đề phát huy dân chủ trong trường học là hết sức quan trọng và cấp thiết. Bởi việc xây dựng, hoàn thiện và phát huy tốt vấn đề dân chủ trong nhà trường là một trong những nhiệm vụ quan trọng hàng đầu của tiến trình đổi mới căn bản

và toàn diện giáo dục và đào tạo, nhằm nâng cao năng lực con người trong điều kiện mới. Để bảo đảm theo phương châm “Dân biết, dân bàn, dân làm, dân kiểm tra” trong các hoạt động của nhà trường thông qua các hình thức dân chủ trực tiếp, dân chủ đại diện; đảm bảo cho công dân, cơ quan, tổ chức được quyền giám sát, kiểm tra, đóng góp ý kiến tham gia xây dựng sự nghiệp giáo dục, làm cho giáo dục thực sự là của dân, do dân và vì dân, chúng ta đã và đang nỗ lực phấn đấu xây dựng bộ máy quản lý trong sạch có hiệu lực tăng cường hiệu quả chỉ đạo, điều hành nhằm phát huy quyền làm chủ và huy động tiềm năng trí tuệ của hiệu trưởng, nhà giáo, người học, đội ngũ cán bộ, công chức trong nhà trường theo luật định, góp phần xây dựng nền nếp, trật tự, kỷ cương trong mọi hoạt động của nhà trường, ngăn chặn các hiện tượng tiêu cực và tệ nạn xã hội, thực hiện nhiệm vụ phát triển giáo dục phù hợp với đường lối, chủ trương của Đảng và luật pháp Nhà nước.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- [1] Hồ Chí Minh (1995), *Toàn tập*, tập 5, Nxb Chính trị Quốc gia, Hà Nội.
- [2] Hồ Chí Minh (1995), *Toàn tập*, tập 6, Nxb Chính trị Quốc gia, Hà Nội.
- [3] Hồ Chí Minh (1995), *Toàn tập*, tập 7, Nxb Chính trị Quốc gia, Hà Nội.
- [4] Hồ Chí Minh (1995), *Toàn tập*, tập 8, Nxb Chính trị Quốc gia, Hà Nội.
- [5] Nguyễn Tùng Lâm (2017), *Thầy Tùng Lâm nêu 5 giải pháp để thực hiện dân chủ trong trường học hiện nay*, <https://giaoduc.net.vn/giao-duc-24h/thay-tung-lam-neu-5-giai-phap-de-thuc-hien-dan-chu-trong-truong-hoc-hien-nay-post175444.gd>, ngày truy cập: 20-12-2020.

Ngày nhận bài: 20-12-2020. Ngày biên tập xong: 14-01-2021. Duyệt đăng: 22-01-2021